

Алексєєва С. В.

*кандидат педагогічних наук,
ст. науковий співробітник
лабораторії дистанційної професійної освіти
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ У ДИЗАЙНЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розкрито проблему розвитку професійної кар'єри у дизайнерській діяльності, проаналізовано зміст дизайнерської діяльності, визначено основні складові розвитку професійної кар'єри майбутніх дизайнерів. Висвітлено вплив творчої активності, творчого потенціалу, професійної спрямованості та професійної ідентифікації на розвиток професійної кар'єри майбутніх дизайнерів.*

***Ключові слова:** професійна самореалізація, самореалізація–новаторство, творча активність, творчий потенціал, професійна спрямованість, професійна ідентифікація.*

***Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими, практичними завданнями.** Провідна роль дизайну у розвитку постіндустріального суспільства визнана розвиненими державами світу, що зокрема, підкреслюється у рішеннях Європейського Економічного Співтовариства. Так, у березні 1994 р. представники ЄЕС закликали європейські країни до активної підтримки дизайну у всіх сферах промислового виробництва, економіки, культури і освіти. Дизайн-виробництво, при відносно незначних*

фінансових вкладеннях, здатне спричинити вагомий позитивний ефект на економіку держави та розвиток матеріальної культури суспільства. Залучення дизайнерів до процесу виробництва промислових виробів на етапах проектування, експертизи, прогнозування, збуту ефективно впливає на економічну стабільність країн.

Світовий досвід засвідчує, що дизайн – це потужне джерело забезпечення якості товарів і послуг, ефективний засіб суттєвого підвищення конкурентоспроможності промислової продукції, всього середовища життєдіяльності людини. Зважаючи на необхідність підготовки дизайнерів, за останнє десятиліття в Україні було створено більше 30 відповідних відділень, факультетів у державних і приватних навчальних закладах та понад 20 професійних навчальних закладів, на базі яких майбутні дизайнери здобувають фахову освіту. Дизайн-освіта – це порівняно новий освітній напрям, що активно розвивається і спрямовується на реалізацію низки завдань, серед яких чільне місце посідають творчі (розвиток творчих здібностей, критичного і проблемно-орієнтованого мислення, прищеплення навичок творчо переосмислювати власні здобутки); професійно зорієнтовані (розвиток креативності і рефлексивної самооцінки в системі творчого проектування); науково-теоретичні (розвиток самостійної дизайн-творчості). Суспільство потребує дизайнерів, які не тільки досконало опанували професійну підготовку, володіють ґрунтовними знаннями високотехнологічного виробництва, а й здатні до творчої праці, професійного розвитку та вдосконалення.

Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців з дизайну має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості, розкриття

потенційних задатків, здібностей, здатностей до творчості майбутніх фахівців.

Як засвідчує практика, навіть в освітніх закладах, що мають істотний досвід підготовки фахівців-дизайнерів, існують проблеми, які потребують наукового розв'язання, зокрема, першорядного значення набуває проблема підготовки кар'єро орієнтованих дизайнерів, умотивованих до творчої самореалізації, що сприятиме підвищенню рівня вітчизняної дизайн-освіти до загальноєвропейських тенденцій.

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, виокремлення невисвітлених питань... Концептуальні положення щодо підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованих на успішну професійну кар'єру, знайшли відображення у Законах України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2000), «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» (2008), а також у Національній доктрині розвитку освіти (2002), Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні [2004], Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення» № 842 від 17.09.2008 р., «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки» № 41 від 28.01.2009 р., Наказах Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України № 699 від 28.07.2008 р. «Про впровадження наукового психолого-педагогічного проекту «Вибір успішної професії» з програмою реалізації на 2008–2014 роки».

Розвиток професійної кар'єри є науково-концептуальним процесом, що базується на пізнаннях основних закономірностей у сфері соціології, теорії управління, сучасних досягненнях психології та педагогіки. Вивченню кар'єрної проблематики присвячено багато досліджень. Зокрема, комплекс проблем, пов'язаних із підготовкою особистості до розвитку професійної кар'єри інтенсивно досліджували М. Миропольська – професійна орієнтація як основа формування та побудови професійної кар'єри (2004), А. Борисюк – професійна кар'єра як соціально-психологічний феномен: етапи, типи професійної кар'єри (2007), Р. Калениченко – психологічні аспекти кар'єри: основні мотиви, типи, стадії та етапи вибору кар'єри (2006), С. Сотникова – управління кар'єрою (2001), І. Назарова – психолого-педагогічний супровід випускників освітніх закладів по проектуванню життєвих і професійних стратегій (2007), Л. Прокоф'єва – професійна кар'єра чоловіка і жінки (2000), А. Поплавська – проблема здійснення професійної кар'єри: аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів (2005), Л. Долгих – кар'єрні домагання як суб'єктивний механізм професійної самореалізації (2005), О. Слободенюк – концепція формування свідомого вибору професійної кар'єри (2007), Д. Закатнов – підготовка учнівської молоді до вибору професійної кар'єри на засадах особистісно орієнтованого підходу; структура і показники готовності учнів ПТНЗ до побудови професійної кар'єри (2010).

Мета статті: проаналізувати особливості професійної кар'єри у дизайнерській діяльності і визначити перспективи її розвитку у системі професійної підготовки майбутніх фахівців із дизайну.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів...

Визначаючи сутність професійної кар'єри майбутніх дизайнерів, необхідно охарактеризувати зміст їхньої професійної діяльності. Так, поняття «дизайн» трактують як галузь творчої діяльності, що полягає в проектуванні наочного світу штучного середовища та створенні зручних і красивих речей. Дизайн – це творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування дизайнерських виробів, орієнтований на досягнення максимальної функціональності створюваних об'єктів. Важливою ознакою дизайну є дуалізм художньо-наочної творчості й науково обґрунтованої інженерної практики. Об'єктом дизайнерської діяльності є все, від конкретних предметів до віртуального простору.

Аналіз змісту дизайнерської діяльності засвідчує, що для майбутнього фахівця важливо мати нетрадиційний погляд, значний багаж творчих ідей, ідеально володіти професійними інструментами, але головне – це вміння бачити ціле, мислити образами, а не логотипами, шрифтами чи програмами.

Професійна діяльність дизайнерів містить чотири складових: маркетингову (знання ринку), творчу (ідея), технологічну (втілення ідеї) та управлінську. З організаційної точки зору професійна кар'єра у дизайнерській діяльності розглядається як сукупність взаємопов'язаних рішень реалізації професійного потенціалу фахівця, що призводить до суб'єктивного та об'єктивного успіху в професійній сфері.

У дослідженнях І. Рижової зазначається, що вже на рівні найпростіших виявів дизайнерська діяльність є творчістю [10]. На думку В. Бондаренка, майстерність дизайнера як синтез теоретичних знань і високорозвинених практичних умінь, проявляється через творчість й утілюється в ній [3]. Результатом

дизайнерської діяльності є новизна, оригінальність та об'єктивна цінність продуктів дизайн-діяльності. Зважаючи на це, специфіку дизайнерської творчості розкривають дві ознаки: перша – перетворення речей і процесів дійсності на дизайн-образи, другий – новизна й оригінальність. Внутрішнім ресурсом дизайнера, який забезпечує творче ставлення фахівця до професійної діяльності є креативність. Креативність – це складова самоактуалізаційних процесів, що виявляються у створенні нових продуктів діяльності.

Такий підхід, уможлиблює визначення професійної кар'єри дизайнерів як процес їхньої професійної самореалізації. Підтвердження сформульованого міркування наявне в дослідженнях Г. Нестеренко, яка зазначає, що особистість, само реалізуєчись, задовольняє власні матеріальні і духовні потреби, відбудовує свій соціальний статус, одержує внутрішнє задоволення від процесу і результатів діяльності [9].

У дослідженнях Л. Коростильової визначається, що самореалізація відбувається через становлення образу «Я» - професіонал, яке супроводжується власними зусиллями і за допомогою співтворчості з іншими людьми (ближнім і далеким оточенням), соціумом і світом. [4, с. 52]. На думку авторки, важливою детермінантою самореалізації є професійний розвиток, що здійснює спонукальну, смислоутворювальну й стимулювальну функції.

У працях С. Кудінова виділяються три різновиди проявів самореалізації особистості, зокрема: діяльнісна (характеризується самовираженням суб'єкта в різних видах діяльності і забезпечує високий рівень професійної компетенції); соціальна (пов'язана з виконанням гуманітарної місії або будь-якої іншої суспільно-корисної діяльності);

особистісна (сприяє духовному зростанню людини, забезпечуючи розвиток особистісного потенціалу: відповідальності, допитливості, товарищескості, працьовитості, наполегливості, ініціативності, ерудиції, креативності, моральності тощо [5].

За визначенням Т. Розової, самореалізація є динамічним процесом активного сходження особистості на вищі рівні буття, що визначається усвідомленим самопроявом та саморозвитком духовних і фізичних можливостей у різних сферах життєдіяльності. Особистість, здатна до самореалізації, визначається як самостійна, творча, здатна до конструювання особистого і професійного життя в позитиві, досягненні успіху [11].

Професійна самореалізація, у дослідженнях О. Артемової, визначається як соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, поєднаний із здобуттям професійно-практичного та духовного досвіду в період первинного професійного становлення (професійне навчання) та вдосконалення фахового зростання в процесі виконання професійних ролей і обов'язків, що є невід'ємним атрибутом розкриття і здійснення особистісного професійного потенціалу. На думку авторки, самореалізація має відбуватися на кожному професійному етапі, зокрема: професійного самовизначення, професійного становлення в професії, фахового зростання і розвитку компетенції [2].

Отже, процес самореалізації дизайнерів є центральною ланкою розвитку професійної кар'єри у дизайнерській діяльності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що в сучасних інформаційно-трансформаційних процесах перевага надається індивідуальній самореалізації, яка потребує від особистості максимум активності, де кожний

окремий акт її самореалізації резонансним впливом може визначити майбутнє всієї соціальної системи.

Самореалізацію за рівнем внутрішньої свободи досліджувала Г. Нестеренко, яка запропонувала авторську класифікацію форм цього процесу. Авторка зазначає, що в умовах трансформації суспільства активізуються такі форми самореалізації як самореалізація-гра, самореалізація-новаторство та самореалізація-пізнання [9].

Ми погоджуємося з автором і вважаємо, що для професійної діяльності дизайнерів притаманний процес самореалізації–новаторства як форми особистісного самоздійснення, провідною метою якого є створення об'єкту, який раніше не існував. Отже, здатність до самореалізації є системоутворювальною ланкою професійної кар'єри у дизайнерській діяльності.

Успішність розвитку професійної кар'єри у дизайнерській діяльності ґрунтується на діалектичній єдності розвитку творчої активності й творчого потенціалу фахівців. На думку О. Матюшкіна, всі види активності можна розглядати як адаптивні та продуктивні за основними виконуваними функціями [7]. Адаптивні форми активності забезпечують пристосування і складають основу стандартних форм поведінки. Продуктивні ж лежать в основі виникнення та становлення психічних новоутворень і базуються на пошуковій пізнавальній активності суб'єкта, яка постає, зокрема, як творча активність. Творча активність є вищим рівнем розвитку активності як властивості особистості й характеризується яскравою індивідуальністю, яка породжує власне ставлення до всього, прагне до самовираження, самодіяльності та саморозвитку.

Професійна самореалізація особистості дизайнера – це завжди інтегральність того, що є вже реалізованим

і того, що є певною можливістю подальшого розвитку. За ступенем виявлення активності можна говорити про активну або пасивну самореалізацію особистості. Так, К. Абульханова-Славська в якості критеріїв виявлення активності розглядає співвідношення в поведінці й діяльності ініціативи й відповідальності. Науковець робить висновок про те, що в різних життєвих стратегіях особистістю здійснюється індивідуальний спосіб реалізації своєї активності, при якому відбувається розподіл ініціативи й відповідальності. Розвинена ініціатива виражається в постійному прагненні до пошуку й творіння. Однак, ініціатива, не підкріплена відповідальністю, не забезпечує досягнення бажаного результату [1].

У дизайнерській діяльності існує дві моделі кар'єрної поведінки, зокрема: адаптація і розвиток. Адаптивна модель характеризується тим, що дизайнер постійно репродукує засвоєні професійні дії і спрямовує свої прагнення на задоволення відповідних зовнішніх вимог. У моделі розвитку, професійна поведінка свідомо перетворюється фахівцем на професійний розвиток, що позитивно впливає на професійну діяльність, яка стає однією з пробуджуваних сил цього розвитку. Крім того, у реалізації означеної моделі розвитку відбувається збагачення творчого потенціалу фахівця.

Серед сучасних досліджень, в яких висвітлюється проблема розвитку творчого потенціалу і формування творчої особистості, слід насамперед назвати праці В. Моляко. Вчений запропонував власну концепцію формування творчої особистості та реалізації її творчого потенціалу. Творчий потенціал визначається як інтегративна властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та

здатність до творчої самореалізації та саморозвитку. У працях автора представлена загальна структура творчого потенціалу, що визначається такими складовими як задатки, нахили; інтереси, їх спрямованість; допитливість, потяг до створення чогось нового; швидкість у засвоєнні нової інформації; прояви загального інтелекту; наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність; порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій; здібності до реалізації власних стратегій і тактик різних проблем [8].

У дослідженнях В. Лихвара вивчається художньо-творчий потенціал, розвиток якого представляє собою універсальну, цілісну якість особистості, а його змістовна визначеність виявляється в діяльності шляхом прирощення матеріально-духовних цінностей та самореалізації особистості, концентруючи для цього психологічні й духовні ресурси [6].

Таким чином, *професійну кар'єру у дизайнерській діяльності* визначаємо, як процес професійної самореалізації фахівців, що виявляється в особистісному самоздійсненні, пов'язаний із виявленням творчої активності у створенні продукту дизайн-діяльності, набуттям творчого потенціалу і позитивною динамікою професійного розвитку.

Успішність побудови професійної кар'єри майбутніх дизайнерів залежить від професійної спрямованості особистості й професійної ідентифікації фахівців. Саме це визначає особливості побудови кар'єри у дизайнерській діяльності. Так, професійна спрямованість є стрижнем процесу професійної самореалізації й визначає основні напрямки збагачення професійного досвіду, подальшої диференціації та інтеграції Я-концепції,

набуття нових професійних знань, навичок та умінь. Професійну спрямованість трактують як динамічний процес, що поступово розвивається в часі і характеризується відповідним рівнем сформованості, зокрема, для дизайнерів – професійною домінантою й повним формуванням образу професії і себе як її суб'єкта. В контексті розвитку професійної кар'єри професійна спрямованість виступає як система психічних властивостей, що складаються поступово в онтогенезі особистості як потенційного суб'єкта праці, орієнтуючи її на досягнення професіоналізму у професійній сфері. Основою подальшого розвитку професійної кар'єри і підсумком професійної спрямованості виступають готовність до активної самостійної діяльності в професійній сфері й прагнення до вдосконалення у професії. Професійна спрямованість передбачає інтеграцію минулого досвіду, сьогодення і майбутнього (бачення професійних перспектив).

Важливою складовою успішності розвитку професійної дизайнерської кар'єри є професійна ідентифікація. Професійна ідентифікація належить до визначень, у яких відображається концептуальне уявлення особистості про місце, яке вона посідає у групі чи суспільстві. Крім того, це відображення супроводжується формуванням ціннісних та мотиваційних орієнтирів, а також суб'єктивним ставленням (прийняттям чи неприйняттям) до своєї професійної належності. Виходячи з цього, професійна ідентифікація набуває характеру взаємозв'язку особистісних характеристик, які забезпечують орієнтацію в межах самої професії. Завдяки цьому майбутній фахівець реалізує свій особистісний потенціал у професійній діяльності, а також прогнозує можливі наслідки професійного вибору.

Висновки і перспективи подальших розвідок...

Узагальнюючи зазначимо, що результатом дизайнерської діяльності є створення дизайн-продукту, а сам процес є творчістю. Для дизайнерської діяльності важлива самореалізація дизайнера, яка є центральною ланкою розвитку їх професійної кар'єри. Успішність розвитку професійної кар'єри у дизайнерській діяльності ґрунтується на діалектичній єдності розвитку творчої активності й творчого потенціалу фахівців. Такий підхід дає підстави визначити професійну кар'єру у дизайнерській діяльності як процес професійної самореалізації фахівців, що виявляється в особистісному самоздійсненні, пов'язаному з виявленням творчої активності у створенні продукту дизайн-діяльності, набуттям творчого потенціалу і позитивною динамікою професійного розвитку. Кар'єрне зростання дизайнерів залежить від рівня сформованості професійної спрямованості і професійної ідентифікації фахівців, які визначають особливості побудови професійної кар'єри у дизайнерській діяльності.

Успіх у дизайнерській діяльності, а отже й розвиток професійної кар'єри може здійснюватися за сприятливих умов або згасати за несприятливих. Цей процес зумовлений розвитком професійних криз, зокрема: кризи креативності (втрата творчого потенціалу), кризи інтелектуальності (зниження активності, продуктивності), кризи мотиву досягнень (зниження або повна втрата інтересу до процесу й результатів своєї праці). Майбутнім дизайнерам необхідно навчитися адекватно розподіляти свої сили на весь період кар'єри, вміти прогнозувати можливі підйоми і спади у цьому процесі, планувати її розвиток.

У перебігу досліджень було встановлено, що майбутні фахівці, зазвичай, сподіваються на успішність професійної кар'єри. При цьому в уявленнях майбутніх дизайнерів спостерігається поєднання понять кар'єра і успіх. Кар'єра визначається ними виключно як успішна. Таке розуміння відбиває ставлення молоді до цього явища як до позитивного, цінного, очікуваного в своєму професійному майбутньому. Але, одночасно, виявлено, що часто майбутні дизайнери не знають перспектив в дизайнерській кар'єрі, не здатні планувати професійний розвиток і кар'єрне зростання, не вміють оцінювати й контролювати власні кар'єрні перспективи не тільки на довготерміновій, але й на короткотерміновій період. Важливо, щоб майбутні фахівці обрали шлях професійного зростання, накопичення майстерності і активної життєвої позиції. Створення умов розвитку професійної кар'єри ще під час професійного навчання майбутніх дизайнерів сприятиме стимулюванню розвитку позитивних кар'єрних очікувань, поглибленню розуміння власних інтересів з усвідомленням перспективності кар'єрного зростання, формування готовності до цього процесу. Професійну кар'єру як траєкторію свого руху створює сама особистість і важливо підготувати обдаровану молодь до успішної її реалізації, навчити їх об'єктивності самооцінки індивідуальних навичок, дизайнерських якостей, правильності визначення цілей кар'єри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева С. В. Формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський :

Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. С. 3–12.

2. Алексеева С.В. Сучасні методики визначення професійної придатності майбутніх фахівців. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2012. 1. С. 62-67

3. Алексеева С. В. Психолого-педагогічні чинники формування професійної придатності майбутнього фахівця в умовах сучасної освіти / С. В. Алексеева // Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. статей. – Ялта, 2012. – Вип. 36, ч. 1. – С. 27– 32.

4. Алексеева С. Психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді у підготовці до вибору кар'єри. Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія і практика. Зб. наук. праць. Вип. 1. 2013. С. 115–122.

5. Алексеева С. В. Наукові теорії розвитку професійної кар'єри в сучасних концепціях професійної педагогіки. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. Київ – Вінниця: Планер, 2014. Вип. 38. С. 100–103.

6. Бондаренко В. В. Перспективи розвитку дизайнерської освіти та творчі зв'язки дизайнерських шкіл / Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв [Текст]: зб. наук. праць / за ред. В. Я. Даниленка – Х. : ХДАДМ, 2009. – 164 с.

7. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. – СПб. : Речь, 2005. – 222 с.

8. Лихвар В. Д. Развитие художньо-творческого потенциалу младших школьников у процесі образотворчої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2003. – 24 с.

9. Матюшкин А. М. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности / А. М. Матюшкин // Вопр. психол. – 1982. – № 4. – С. 5–17.

10. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості/ В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2–9.

11. Рижова І. С. Дизайн як цінність: підходи до аналізу / І. С. Рижова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук.

праць. – Запоріжжя: ЗДІА, 2004. – Вип. 19. – С. 171–190.

12. Розова Т. Н. Воспитание готовности школьников к самореализации в гуманизированной среде: дис... канд. пед. наук 13.00.06 / Т. Н. Розова – Ставрополь, 1999. – 195 с.

Alekseev S.V. Features of a professional career in design activity

Annotation. In the article the problem of development of professional career is exposed in designer activity, maintenance of designer activity is analysed, the basic constituents of development of professional career of future designers are certain. Influence of creative activity, creative potential, professional orientation and professional authentication is reflected on development of professional career of future designers.

Keywords: professional to self-realization, creative activity, creative potential, professional orientation, professional authentication